

УДК 378.014

ФОРМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Є.О.Павлюк

Анотація. У роботі охарактеризовано форми організації професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів у вищому навчальному закладі (аудиторні та позааудиторні заняття).

Ключові слова: форми професійної підготовки, майбутні тренери-викладачі, професійна діяльність, фахова підготовка.

Аннотация. В работе представлены формы организации профессиональной подготовки будущих тренеров-преподавателей в высшем учебном заведении (аудиторные и внеаудиторные занятия).

Ключевые слова: формы профессиональной подготовки, будущие тренеры-преподаватели, профессиональная деятельность, профессиональная подготовка.

Annotation. This work is looking at the forms of organization of professional training of teacher-trainers to be in the Institutes of higher education (including auditorium and non-auditorium classes).

Keywords: forms of professional training, teacher-trainers to be, professional performance, qualification.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів безпосередньо пов'язаний з фаховою підготовкою, яка ґрунтується на теорії навчання впродовж життя, одним із етапів якого є ступенева педагогічна освіта, – такий підхід став можливим завдяки приєднанню України до Болонського процесу.

Система професійної освіти передбачає реформування й удосконалення фахової підготовки спеціалістів галузі фізичної культури, спорту та здоров'я людини. Значна роль у цьому належить орієнтації структури й змісту навчального процесу на нові європейські освітні стандарти, сутність якої полягає у формуванні на перспективу такої системи вищої освіти, що побудована на спільності фундаментальних принципів функціонування.

Невід'ємною складовою системи фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів є форми організації навчальної діяльності у виші, які ми застосовували під час проведення експерименту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку українського вченого М.Фіцули, форма організації навчання – це зовнішнє вираження узгодженої діяльності педагога та студентів, що здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі [1, с.143]. Питання теоретико-методичних основ професійної підготовки з фізичного виховання й спорту розглянуто в працях науковців (Б.Шиян [2]; Л.Сущенко [3]; О.Тимошенко [4] та ін.).

Метою статті є характеристика форм професійної підготовки майбутніх тренерів-викладачів у процесі навчання у вищій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході дослідно-експериментальної роботи нами було встановлено, що оптимізація освітнього процесу з фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів залежить від доцільного вибору форм організації навчання.

Нами було проаналізовано зміст і структуру аудиторних та позааудиторних занять. До аудиторних увійшли такі форми роботи, як лекції, семінарські та практичні заняття. Лекції були мали навчальний, інформаційний характер, які часто супроводжувались демонстраційним мультимедійним матеріалом і наочною. Тому вони мали назву «лекція – візуалізація».

Навчальні лекції (усний виклад великого за обсягом, складного за логічною побудовою навчального матеріалу) за дидактичним призначенням були вступними, оглядовими, заключними. Вступні лекції давали загальне уявлення про завдання й зміст навчальної дисципліни, розкривали її структуру й логіку, взаємозв'язок з іншими дисциплінами, викликали в студентів інтерес до навчального матеріалу («Формування теорії дитячого та юнацького спорту»). Тематична лекція присвячувалась певній темі курсу («Спортивна підготовка як педагогічна система комплексного впливу»), оглядова – читалась студентам перед іспитами («Закономірності, правила та принципи навчання юного спортсмена», «Планування тренувальних навантажень різної спрямованості з урахуванням віку, статі та фізичного розвитку» тощо), у заключній лекції підбивались підсумки вивченого матеріалу з навчального предмета, виокремлювались вузлові питання й зосереджувалась увага студентів на практичному значенні здобутих знань для подальшого навчання «Структура і побудова процесу підготовки спортсменів у макроциклах»). Особливістю викладання була орієнтація на формування професійної компетентності майбутніх тренерів викладачів, наприклад такої, як «Здатність забезпечувати навчально-виховний процес з фізичного виховання і спортивної підготовки», що в своєму змісті має: знання основних положень побудови навчально-тренувальних занять у фізичному вихованні та спорті; знання методів і засобів підготовки спортсменів; знання основних педагогічних положень формування особистості спортсмена в процесі багаторічної спортивної підготовки; знання принципів навчання спортивних дисциплін; уміння використовувати в навчально-тренувальному процесі основні принципи спортивного тренування; уміння формувати завдання навчально-тренувального процесу; уміння планувати обсяги навантажень у відповідності до віку, статі та фізичного розвитку; володіння методами планування в спорті; уміння проводити моніторинг у підготовки спортсменів.

Найпоширенішими були лекції-інформації, проблемні лекції, лекції-візуалізації, дуальні лекції.

Інформаційна лекція передбачала засвоєння студентами нової інформації шляхом її «відкриття». Створювалась проблемна ситуація, яка спонукала майбутніх тренерів-викладачів до пошуку розв'язання проблеми. Така лекція розвивала теоретичне мислення, пізнавальний інтерес до предмета.

Лекція-візуалізація передбачала повідомлення інформації у візуальній формі, тобто з використанням демонстраційного матеріалу, наочності. Читання такої лекції зводилось до вільного, розгорнутого коментування підготовлених матеріалів («Зміст системи багаторічної спортивної підготовки»).

Лекція «вдвох» забезпечувала проблемний виклад навчального матеріалу в діалозі двох викладачів, що спонукало студентів порівнювати різні погляди, осмислювати міжпредметні зв'язки, глибше усвідомлювати навчальний матеріал.

До академічних форм навчання нами були віднесені й семінарські заняття. На факультеті вони проводилися з усіх дисциплін. У роботі семінарів брали участь усі майбутні тренери-викладачі. Викладач наперед визначав тему, мету й завдання семінару, формулював основні й додаткові питання з тем, розподіляв завдання між студентами з урахуваннями їхніх індивідуальних можливостей, допомагав підбирати літературу, проводив групові й індивідуальні консультації, перевіряв конспекти.

Семінарське заняття розпочиналося зі вступного слова викладача, в якому він нагадував завдання семінару, порядок його проведення, рекомендував, на що необхідно звернути увагу, що бажано записувати в робочий зошит. Усі семінарські заняття поділялися на підготовчі (просемінарські) заняття, власне семінарські заняття, міжпредметні семінари – конференції.

Просемінарське заняття було перехідною формою організації пізнавальної діяльності студентів від лекції, через практичні й лабораторні заняття, структуру яких склали окремі компоненти семінарської роботи, до вищої форми власне семінарів.

Власне семінарські заняття були різних видів: розгорнута бесіда про організацію тренерсько-викладацької діяльності, особливості проведення спортивно-масових заходів та ін.; доповідь (повідомлення) присвячувалась обговоренню звітів і творчих робіт щодо складання планів багаторічної спортивної підготовки з обраного виду спорту, типи та організація навчально-тренувальних занять з обраного виду спорту тощо.

Комплексне читання, розв'язання задач і диспути присвячувалися питанням, що розкривали зміст структури багаторічної спортивної підготовки в обраному виді спорту, типи й побудову мікроциклів, контроль і корекцію спортивної підготовки, сучасні вимоги до професійної діяльності тренера юних спортсменів.

Міжпредметний семінар-конференція є найскладнішим видом семінару. Тому вони проводилися до та після проведення спортивно-педагогічної практики.

Семінарські та практичні заняття відбувались у різних формах: фронтально-колективна, групова, парна та індивідуальна робота.

Фронтально-колективна форма роботи передбачала такі кроки викладача та студентів: викладач ставить перед студентами проблемні запитання та пізнавальні завдання, у розв'язанні яких бере участь вся молодь. Студенти пропонують різні варіанти розв'язку, перевіряють їх, обґрунтовують, розвивають найбільш вдалі форми, відкидають неправильні. Викладач керує колективним пошуком майбутніх тренерів-викладачів, спрямовує їхню пізнавальну активність і пошуковудіяльність.

Групова форма роботи полягала в спільних зусиллях студентів з розв'язання поставлених викладачем завдань: спільне планування роботи, обговорення й вибір способів розв'язання навчально-пізнавальних завдань, взаємодопомога й співпраця, взаємоконтроль і взаємооцінка. Студентів поділяли на групи по 4-6 осіб. Групи були з однаковим і змішаним складом за успішністю. Перші виконували диференційовані завдання, другі – однакові. Більш ефективною була група із змішаним складом студентів. Групову фахову підготовку організували під час виконання лабораторних і практичних робіт, дослідно-експериментальної діяльності, а також на лекціях із теорії і методики дитячого та юнацького спорту та спортивно-педагогічного удосконалення – при засвоєнні, повторенні, застосуванні, узагальненні й систематизації знань. Групова робота була більш ефективною, якщо групу очолював асистент, який призначався викладачем.

Організація парної роботи полягала в допомозі сильних студентів слабшим і взаємодопомозі. Склад пар визначав викладач, враховуючи симпатії або працездатність студентів. Пари були як постійногоскладу (статичні), так і змінного (динамічні). Така структура роботи дозволяла вчити кожного й вчитися кожному. Головне в парній колективній організації навчальної праці – взаємонавчання і взаємоконтроль.

Способи індивідуалізації навчання передбачали індивідуальні завдання, допомогу та пояснення під час проведення семінарських і практичних занять.

Навчальними програмами передбачалась і практична робота. Вона виконувалась майбутніми тренерами-викладачами після вивчення теми або розділу курсу та мала важливе навчально-пізнавальне значення, сприяла формуванню вмінь і навичок у спортивній і фаховій підготовці, які були необхідні для майбутньої професійної діяльності. Виконання практичних робіт допомагало студентам конкретизувати знання, розвивало уміння організувати фізичну підготовку та її вікову спрямованість. Графічні роботи, у яких зорове сприймання поєднане з моторною щільністю роботи студентів, проводились під час опанування майбутніми тренерами-викладачами матеріалу періодизації загальної величини тренувальних навантажень та вікових особливостей періодизації величини фізичних навантажень, таким чином закріплюючи знання, формуючи практичні вміння та навички з фізичного виховання та тренерсько-викладацької діяльності.

Практикум – одна з ефективних форм навчального процесу, при якій майбутні тренери-викладачі самостійно виконували практичні та лабораторні роботи, застосовували знання, навички й уміння. Для більш зручного проведення цих робіт студентів поділяли на групи. Структуру практикумів із дисциплін «зміст та види професійної діяльності фахівця з фізичного виховання», «організація та методика спортивно-масової роботи у ВНЗ» (за темами «професійна діяльність тренера-викладача», «структура професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту в зарубіжних країнах», «організація фізкультурно-спортивних заходів за місцем проживання», «види та функції фізкультурно-спортивних заходів») складали такі елементи: повідомленняго теми, мети й завдання; актуалізація опорних знань (формування професійних, організаційних, педагогічних, методичних знань, вмінь і навичок, необхідних в організації та проведенні спортивно-масових заходів), навичок і вмінь майбутніх тренерів-викладачів та формування професійної компетентності, такої як спрямованість на професійне самовдосконалення; мотивування навчальної діяльності студентів; ознайомлення їх з інструкцією; підбір необхідного матеріально-технічного забезпечення в обраному виді спорту, виконання роботи під керівництвом викладача; складання звіту, обговорення й теоретична інтеграція одержаних результатів.

Почуття відповідальності виховували, в основному, на семінарських і практичних заняттях залученням слабших студентів до повторного виконання зразків роботи викладача або сильнішого студента.

Однією з ефективних форм оптимізації освітнього процесу на гуманітарно-педагогічному факультеті зі спеціалізацією «Здоров'я людини» була дослідницька діяльність студентів.

Дослідницька робота сприяє кращому розумінню реальності, розвитку спорту як майбутньої професійної діяльності, чинних тенденцій у ньому, перспектив зростання, постійній адаптації змісту фахової підготовки та зближенню системи освіти та спорту.

Доекспериментальної діяльності студенти 1-5 курсів залучались поступово, спочатку під час практичних і семінарських занять в аудиторіях при вивченні тем, що вимагали моделювання, проектування, прогнозування, а потім під час проходження практики.

Однією з ефективних форм роботи щодо фахової підготовки майбутніх тренерів-викладачів до професійної діяльності є проходження ними практики. Прогнозуючи її в запропонованій моделі, ми передбачали, що успіх практики залежить від додержання таких умов: 1) чіткого визначення мети та видів діяльності; 2) призначення керівників практики для кожного студента або одного керівника для кількох студентів; 3) складання звіту про результати практики після її закінчення; 4) здійснення стабільної співпраці університету (факультету) із загальноосвітніми школами, дитячо-юнацькими школами, школами вищої спортивної майстерності.

Практика здійснювалася у двох різновидах – як «активна, дієва підготовка»: курс підвищення спортивної майстерності; «практика професійного розвитку»: ознайомча – на першому курсі (два тижні); педагогічна на третьому курсі (шість тижнів); виробнича на четвертому курсі (чотири тижні); асистентська на п'ятому курсі (два тижні), переддипломна (шість тижнів). Основною метою «активної дієвої практики» було застосування теоретичних знань у процесі фізичного виховання, теорії і методики спортивного тренування, в організації спортивно-масових заходів. Під час цієї практики майбутній тренер-викладач набував нових умінь і навичок, підвищував рівень професійної компетентності в процесі фахової підготовки.

Цілі іншого виду практики – «професійний розвиток» було визначено так: 1) ознайомлення з професійною технологією; 2) розвиток загального уявлення студентів про школу та зміст роботи щодо організації з дітьми різних форм фізичного виховання й спортивного тренування в обраній спортивній спеціалізації. Головним результатом обох видів практики була сформованість професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері фізичної культури підростаючого покоління та професійної компетенції в організації спортивно-масових заходів (як цінного засобу формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я учнів).

Окрім того, практика розвиває професійну зрілість майбутніх фахівців, їхні здібності до адаптації в різних професійних умовах.

У виховному процесі майбутніх тренерів-викладачів практикували такі форми роботи, як змагання, конкурси на кращу курсову роботу з організації спортивно-масової роботи, «студент року», «спортсмен року» та інші, олімпіади (спортивні), фестивалі й фітнес-конвенції, студентські спортивні спартакіади та ін.

Участь у цих заходах виявляла й розвивала інтереси, творчі здібності майбутніх тренерів-викладачів, розширювала їхні знання й кругозір, активізувала пізнавальну та професійну діяльність.

Висновок. Таким чином, ми дійшли висновку, що ефективність професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів в системі вищої освіти в процесі фахової підготовки забезпечується оптимальним підходом до побудови його структури, змісту, що реалізується за рахунок використання активних методів навчання та виховання, різноманітних форм роботи зі студентами.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають в обґрунтуванні технології контролю й оцінювання результатів навчальної діяльності майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки.

Література

1. Фіцула М.М. Педагогіка. Навчальний посібник. – Вид. 2-е виправлене, доповнене. – К.: «Академвидав», 2005. – 560 с.
2. Шиян Б. М. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах : автореф. доктора пед. наук : 13.00.04. / Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України. – К., 1997. – 55 с.
3. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. П. Сущенко. – Київ, 2003. – 45 с.
4. Тимошенко О. В. Теоретико-методологічні засади оптимізації професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. В. Тимошенко. – Київ, 2009. – 45 с.